

Klasszikus héber nyelv 4.: Szintaxis

BBN-HEB11-204

Biró Tamás

2022. szeptember 28.

Alapszórend,
a főnévi szerkezet

Ismétlés a mai órára

Az elsőéves anyagból

- Melléknevek és névmások
- Főnevek és előjárók ragozása (szuffixumok)

Témaválasztás házi dolgozatra

Kérdések a feladatokkal vagy
az olvasmányokkal kapcsolatban?

A szintaxis építőkövei: szórend és egyeztetés

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

könyv + k

könyv(e)k

 + *pluralis*

Szintaxis:

nagy + könyvek

nagy könyvek

 +

Például:

a + nagy + könyvek = 1. a nagy könyvek
2. a könyvek nagyok

Szórend?
Egyeztetés? Stb. stb.

A szó szorosabb értelmében vett *szintaxis*:
a mondat szerkezetével, összetevőivel foglalkozik,
a jelölővel/jeltesttel, nem pedig a jelentéssel.

A szórend és az egyeztetés fontossága

- (1) a. *A nagy könyvek*
- b. *A könyvek nagyok*
- c. * *A nagyok könyvek*
- d. * *A könyvek nagy*

A szórend és az egyeztetés fontossága

ISMÉTLÉS

egyeztetési mintázat	grammatikus példa	agrammatikus példa	nem egyező jegy
alany és melléknévi állítmány	<i>A kocsik szépek.</i>	* <i>A kocsik szép.</i>	[többes szám]
alany és ige	<i>A kutyák ugatnak.</i> <i>Én olvasok.</i>	* <i>A kutyák ugat.</i> * <i>Én olvasunk.</i> * <i>Én olvasol.</i>	[többes szám] [egyes szám] [első személy]
tárgy és ige	<i>Én látlak téged.</i> <i>Látom a házat.</i>	* <i>Én látom téged</i> * <i>Látok a házat.</i>	[második személy] [határozottság]

Névszói állítmányok

ISMÉTLÉS

(2) a.	גָּדוֹל עֲוֹנִי	'nagy az én bűnöm'	(Gen 4,13)
b.	הִיא גְּדוֹלָה מִן הָעֵי	'[Gibeon városa] nagyobb Aj [városá]nál.'	(Józs 10,2)
c.	גְּדוֹלִים חֲקָרֵי לֵב	'nagyok [voltak] a fontolgatások'	(Bír 5,16)
d.	גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי ה	'nagyok az Ö. cselekedetei'	(Zsolt 111,2)

Egyeztetés: nemben, számban, de határozottságban nem!

Jelzős szerkezetek

(3)	a.	אִישׁ גָּדוֹל	'nagy (itt: <i>nagyra becsült</i>) ember, férfi'	(2Kir. 5:1)
	b.	אִשָּׁה גְּדוֹלָה	'nagy (itt: <i>jómódú, gazdag</i>) nő, asszony'	(2Kir. 4:8)
	c.	הָעִיר הַגְּדֹלָה	'nagy város'	(Gen. 10:12)
	d.	וּמְלָכִים גְּדוֹלִים	'és nagy királyok[at]'	(Jer. 25:14)
	e.	אֲבָנִים גְּדֹלוֹת	'nagy kövek[et]'	(Deut. 27:2)
	f.	אֶת הָאֲתוֹת הַגְּדֹלוֹת	'nagy jeleket'	(Jozs. 24:17)

Egyeztetés: nemben, számban és határozottságban is!

(Egyeztetés „esetben” nincs.)

Igei állítmány

Egyeztetés: nemben, számban, személyben.

ISMÉTLÉS

- (4) a. אָנֹכִי הֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאַצִּיא אֶתְכֶם מִבֵּית עַבְדִּים
- ... én (SING.1) hoztalak (SING.1) fel benneteket Egyiptomból, és hoztalak (SING.1) ki benneteket a rabszolgaság házából. (Bír. 6:8)
- b. וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הוּא הִיְתָה אִם כָּל הָאָדָם
- Az ember (MASC.) a nő-je (MASC.) nevét Évának hívta (MASC.), mert ő (FEM.) lett (FEM.) minden élő anyjává. (Gen. 3:20)
- c. בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁוֹקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ
- ... fájdalommal szülsz fiakat (SING.2.FEM.), és férjed után a vágyakozásod (SING.2.FEM.), és ő (SING.3.MASC.) uralkodik (SING.3.MASC.) feletted. (Gen. 3:16)
- d. וַתְּהִי חַטָּאת הַנְּעָרִים גְּדוּלָה מְאֹד
- Nagy (FEM.) volt (FEM.) az ifjak bűne (FEM.). (1Sám. 2:17)

Egyeztetés

ISMÉTLÉS

	JELZŐS SZERKEZET	ALANY ÉS (IGEI VAGY NÉVSZÓI) ÁLLÍTMÁNY
<i>bibliai héber:</i>	nemben számban határozottságban	nemben számban <i>személyben</i>
<i>magyar:</i>	—	számban <i>személyben</i>

Néhány érdekes eset

- (7) a. וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְקֹוֹק בַּעֲשָׂה
És az egész nép egyszerre válaszolt, és azt mondták:
„Mindent, amit mondott az Ö., megcselekedjük!”. (Exod. 19:8)
- b. וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְקֹוֹק בַּעֲשָׂה
És az egész nép egy hangon válaszolt, és azt mondták:
„Mindazt, amit mondott az Ö., megcselekedjük!”. (Exod. 24:3)

Néhány érdekes eset

- (8) a. וְהִיִּיתִי אָנֹכִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים: (...)
... és én, valamint Salamon fiai, bűnösök leszünk [annak fogunk számítani]. (1Kir. 1:21)
- b. וַיִּקָּם וַיִּלָּךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ (...)
És felkelt és elment Dávid, valamint mindaz a [hadi]nép, aki vele volt, ... (2Sám. 6:2)
- c. בְּאֶרֶץ־צִיָּה וְעֵינַי בְּלִי־מַיִם: (...)
... kiszikkadt, kopár, víz nélküli földön. (Zsolt. 63:2)

A szintaxis építőkövei:
szórend és egyeztetés

Alapszórend

- Alapszórend: VSO mondat
 - Eltérés az alapszórendtől: oka van! mi az oka? *sokat beszélünk még erről!*
-

- Alapszórend főnévi szerkezeten belül: N A = jelzett szó + jelző
- Főnév + melléknév הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל (2Kir 18,19)
- Főnév + birtokos jelző מֶלֶךְ אֲשׁוּר (2Kir 18,19)
- Főnév + mennyiségjelző מֶלֶךְ אֶחָד (Jes 23,15)
- De: mennyiségjelző + főnév אַרְבָּעָה מְלָכִים (Gen 14,9)

Alapszórend: VSO

- (10) a. יָקַח מֹשֶׁה אֶת-אִשְׁתּוֹ וְאֶת-בָּנָיו וַיַּרְכָּבֵם עַל-הַמָּמֶר (...)
És fogta Mózes a feleségét és fiait, és felültette őket a számárra. (Exod. 4:20)
- b. יָשָׁם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר (...)
És felkelt Ábrahám reggel... (Gen. 22:3)
- c. תְּהִי חַטָּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד
Nagy volt az ifjak bűne (1Sám. 2:17)
- d. (...) וְהָאֵשׁ עַל-פְּנֵי תְהוֹם וַרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם:
... és sötétség [volt] a mélység felett, és Isten lelke lebegett a vizek felett (Gen. 1:2)
- e. (...) הֲיֵא רַכְבָּת עַל-הַמָּמֹר וַיִּרְדָּת בְּסִטְרֵי הַהָר וְהִנֵּה דָוִד וְאֶנְשָׁיו יֹרְדִים לַקְּרֹאֲתָהּ (...)
*... ő [Abigail] számáron lovagolt, és a hegy által elrejtve haladt lefelé,
és íme, Dávid és emberei [pedig] lefelé jöttek vele szemben... (1Sám. 25:20)*

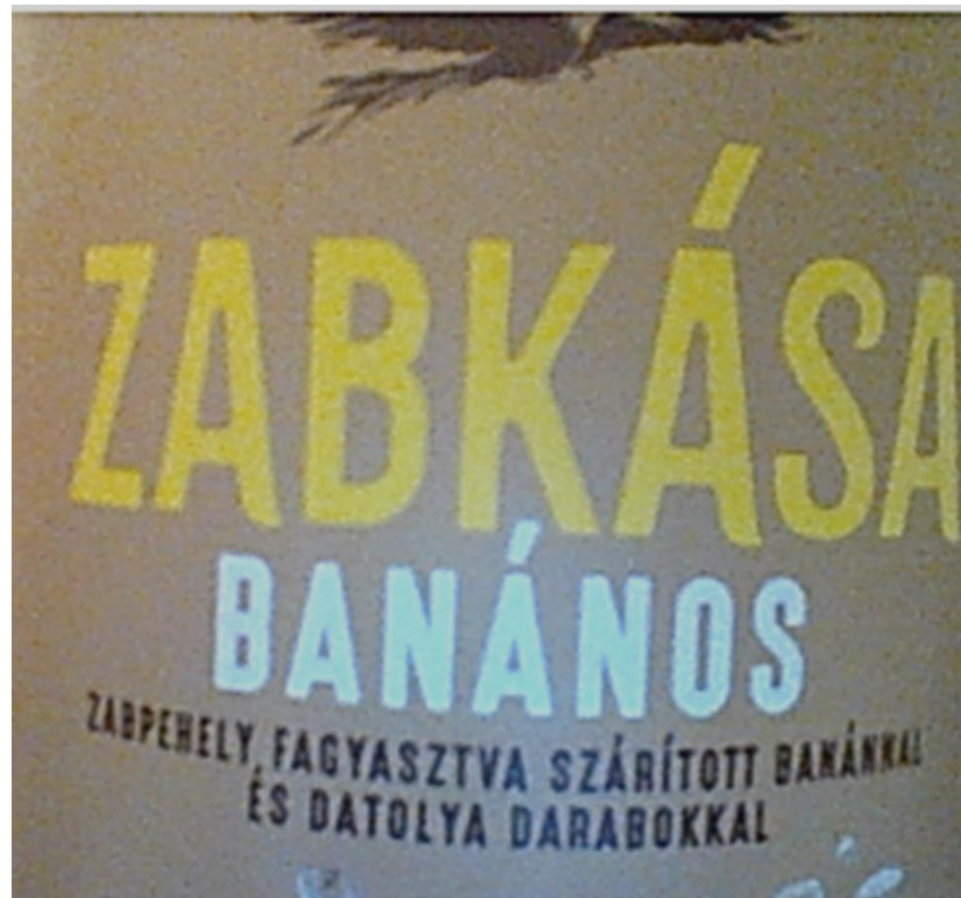
Az alapszórend, és eltérés az alapszórendtől

- a. *János megnézi a filmet.*
- b. *A FILMET nézi meg János.* [Nem pedig a balettot.]
- c. *JÁNOS nézi meg a filmet.* [Nem pedig Béla.]
- d. *János – megnézi a filmet.* [Béla viszont nem.]
- e. *A filmet – JÁNOS nézi meg.* [Nem pedig Béla. Ezzel szemben a balettot Béla nézi meg.]
- f. *You are tired.* [’Fáradt vagy.’]
- g. *Are you tired?* [’Fáradt vagy?’]
- h. *Ich reise heute nach Ulm.* [’Ma Ulmba utazom.’]
- i. *Heute reise ich nach Ulm.* [’Ma Ulmba utazom.’]
- j. *Reise ich heute nach Ulm?* [’Utazom ma Ulmba?’]

A főnévi csoport (bevezetés)

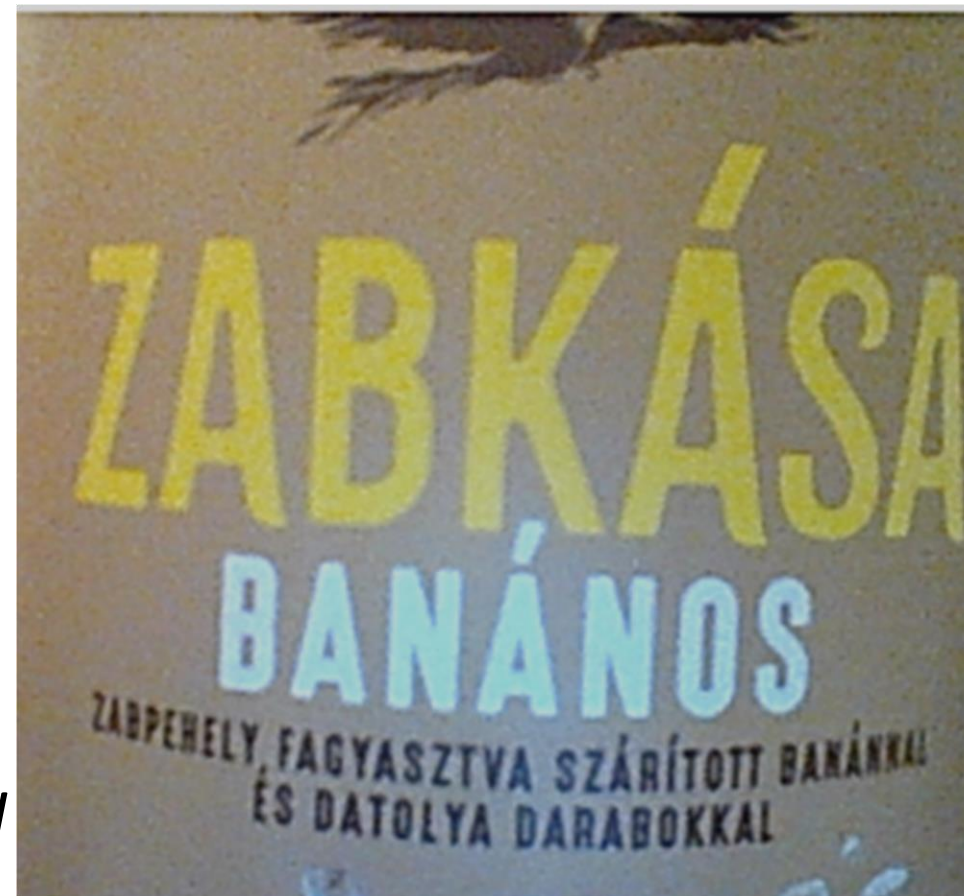
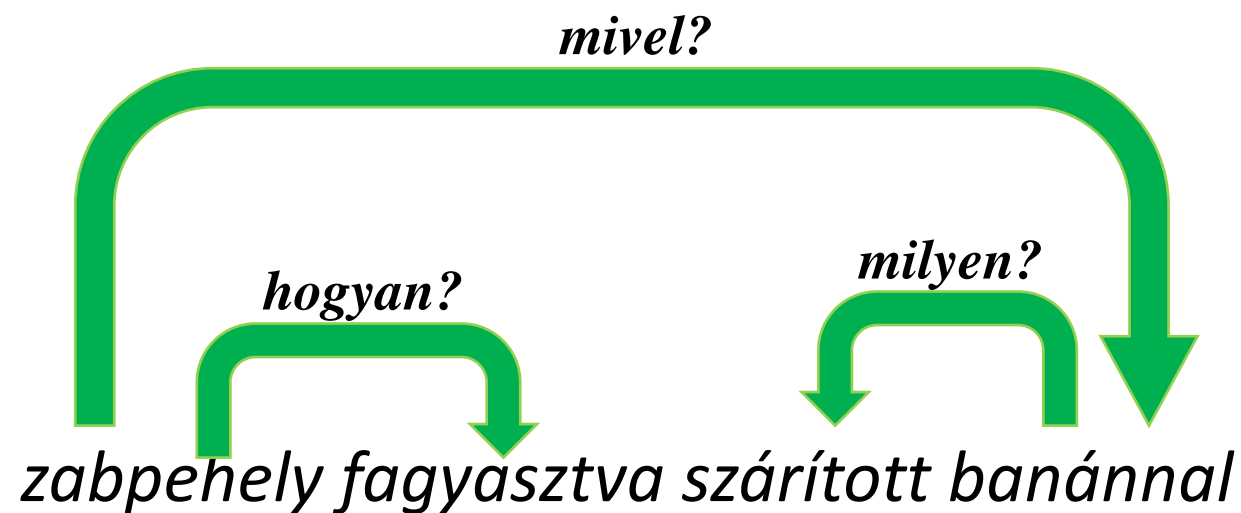
Zabpehely fagyaszttva szárított banánnal

- Ádám (5;7): „Ebben tényleg fagyasztott zabpehely van?”

Zabpehely fagyasztva szárított banánnal

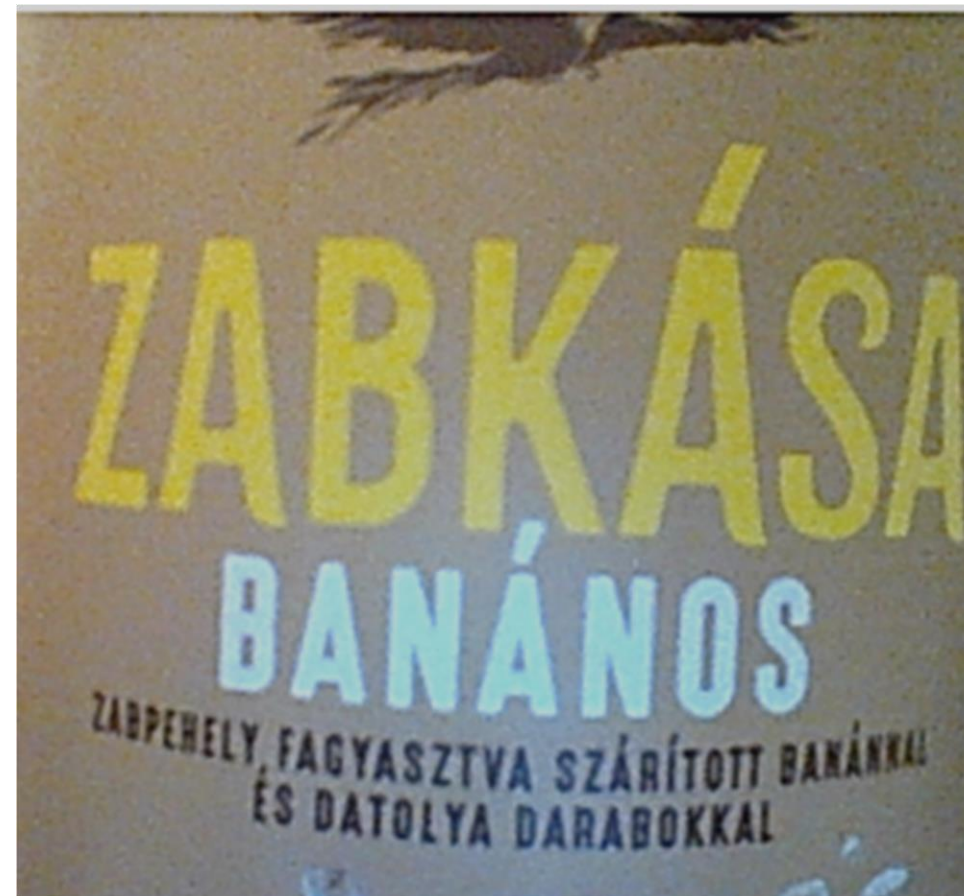
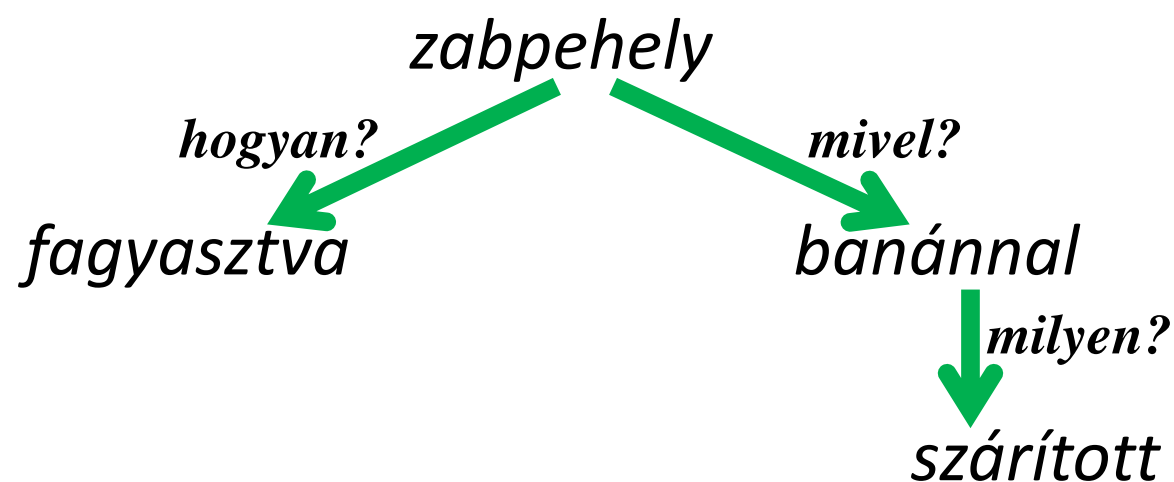
- Ádám (5;7): „Ebben tényleg fagyasztott zabpehely van?”

Zabpehely fagyasztva szárított banánnal

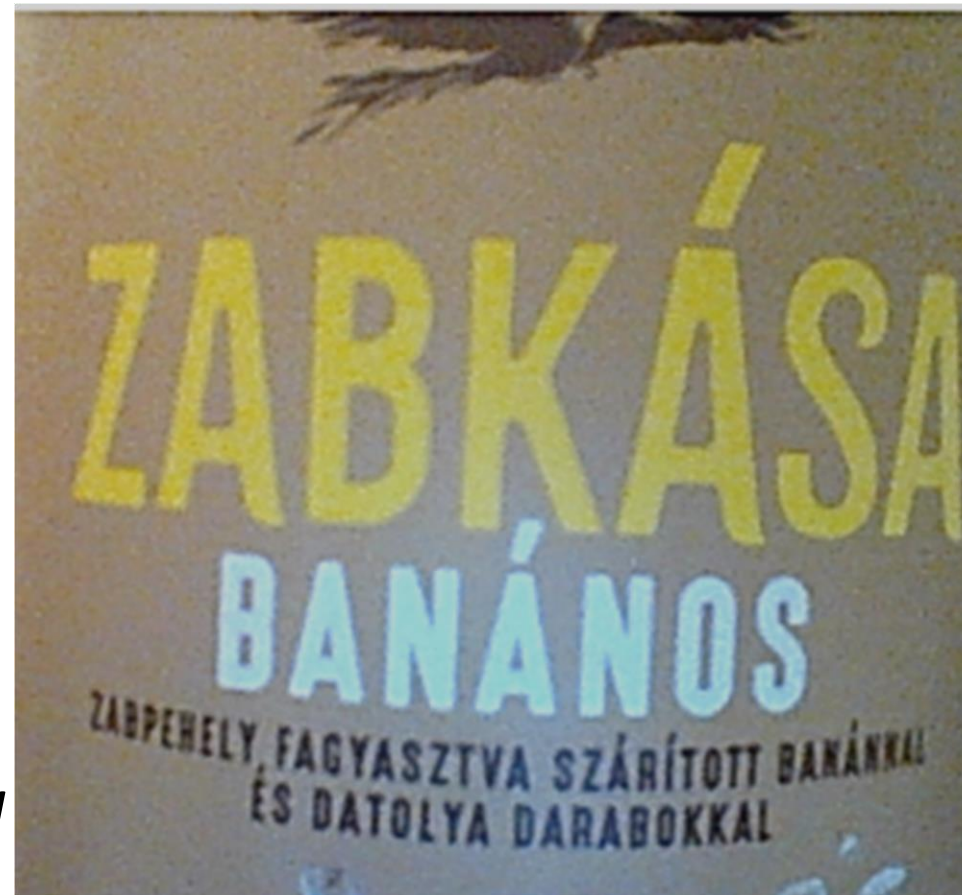
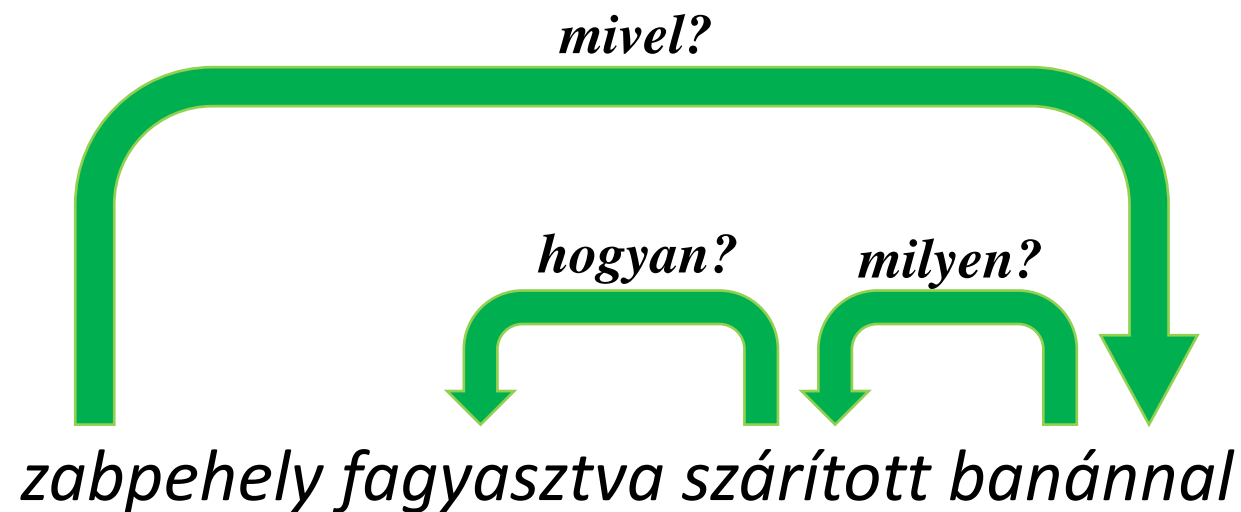
*függőségi
elemzés*

- Ádám (5;7): „Ebben tényleg fagyasztott zabpehely van?”

Zabpehely fagyaszttva szárított banánnal

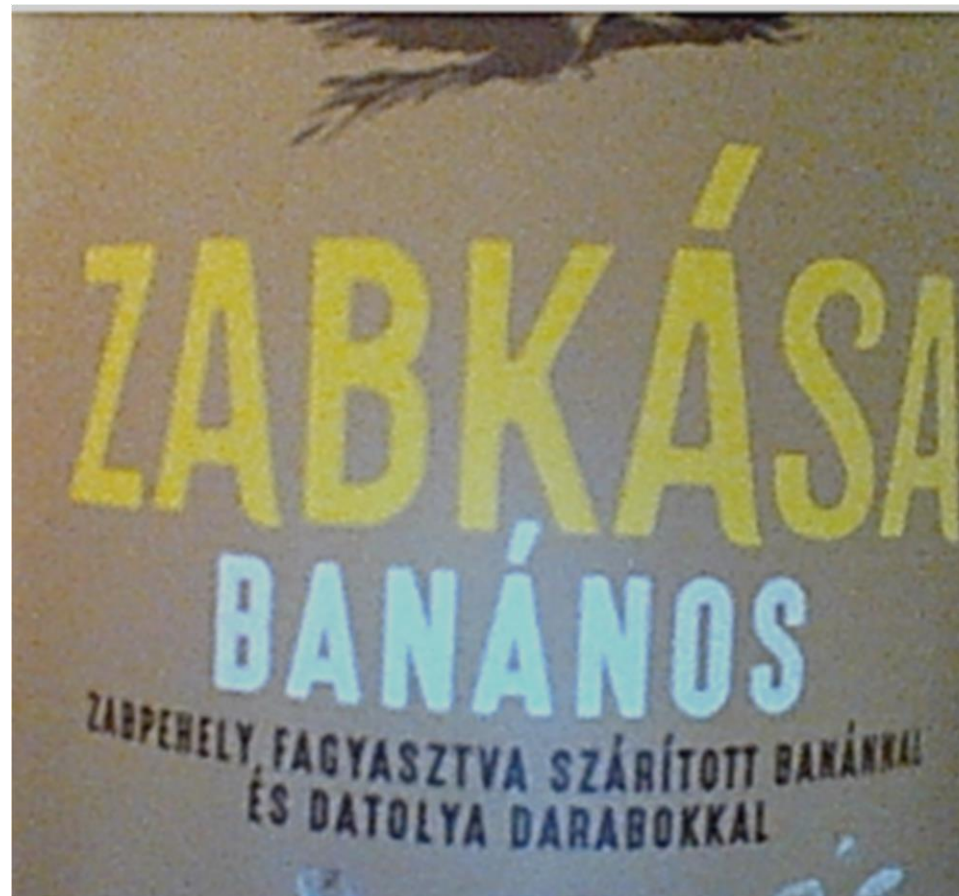
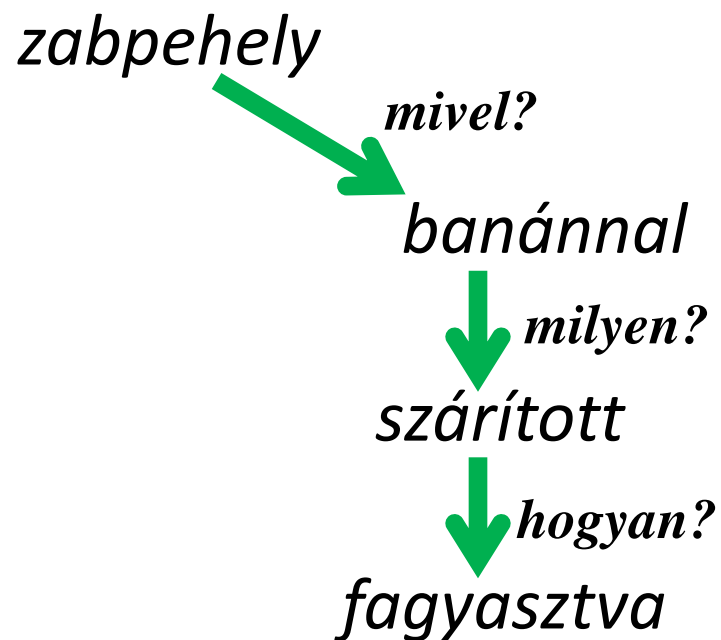
- Ádám (5;7): „Ebben tényleg fagyasztott zabpehely van?”

Zabpehely fagyasztva szárított banánnal

*függőségi
elemzés*

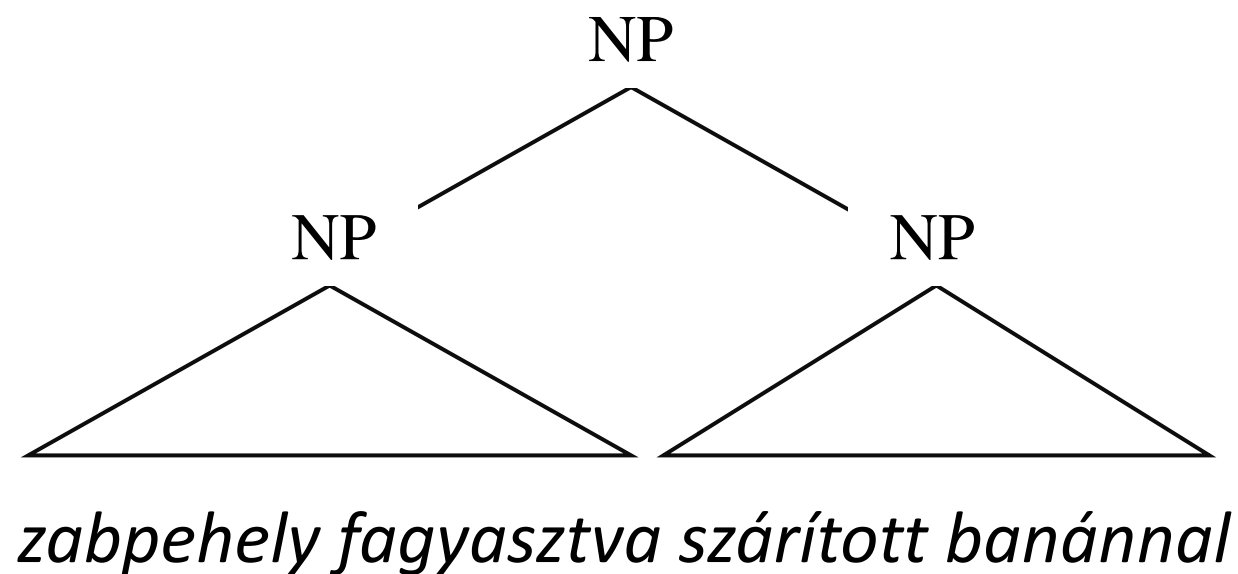
- Ádám (5;7): „Ebben tényleg fagyasztott zabpehely van?”

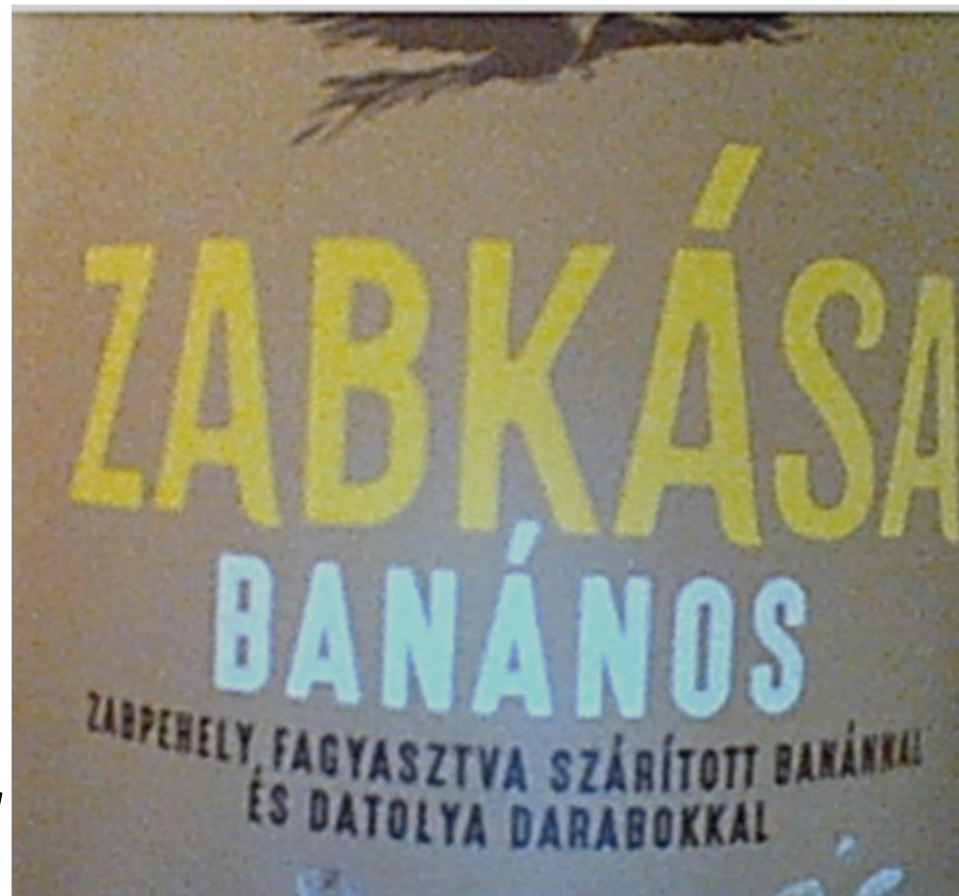
Zabpehely fagyasztva szárított banánnal

összetevős
elemzés

- Ádám (5;7): „Ebben tényleg fagyasztott zabpehely van?”

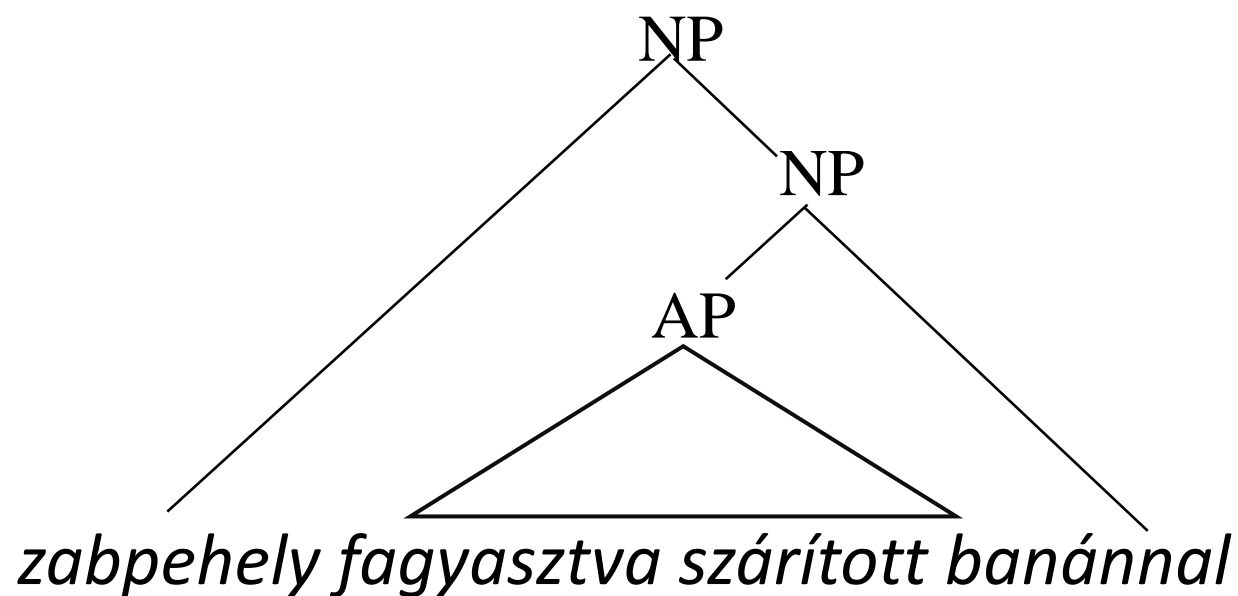

NP: noun phrase

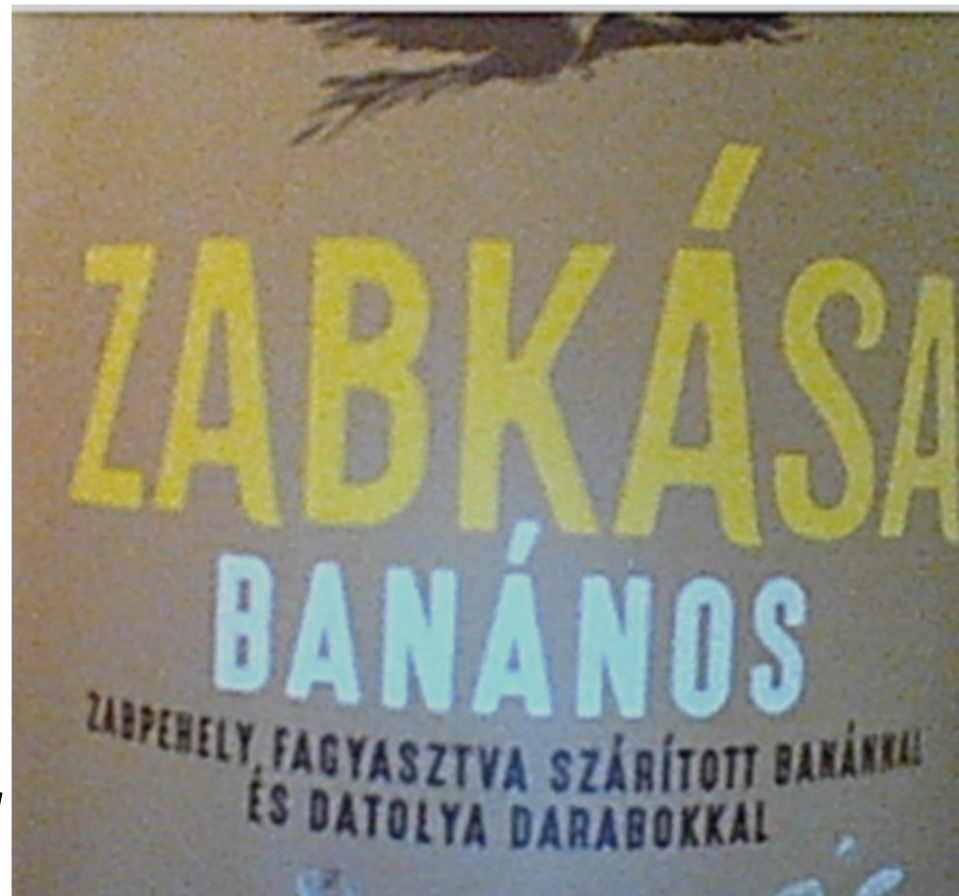

Zabpehely fagyasztva szárított banánnal

- Ádám (5;7): „Ebben tényleg fagyasztott zabpehely van?”

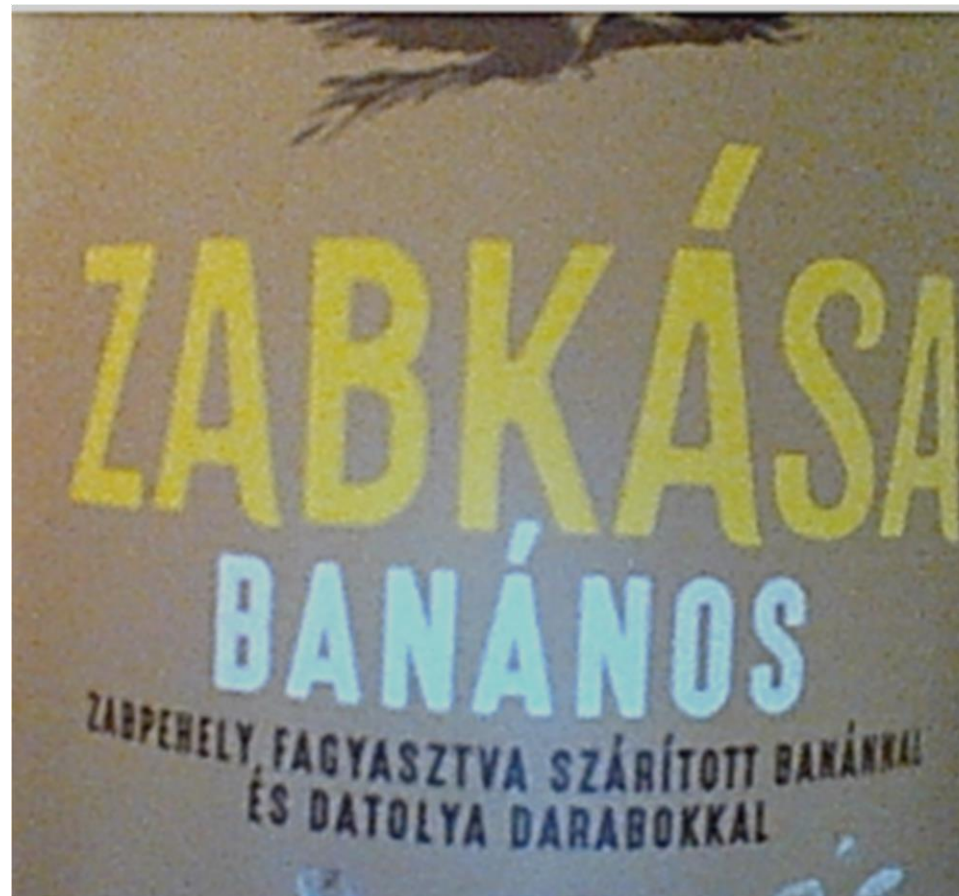
NP: noun phrase, AP: adjectival phrase

Zabpehely fagyasztva szárított banánnal

Mi minden lehet
egy főnévi szerkezetben?

- Főnév és minőségjelző *banános zabkása*
- Főnév és vonzat *zabpehely banánnal*
- Főnév és jelző vonzattal
fagyasztva szárított banán
- Főnév és birtokos jelző *Hanna zabkásája*
- Főnév és mennyiségjelző *két banán*
- stb.

Összetevős elemzés és függőségi elemzés

- Függőségi elemzés (dependency parsing):
 - hagyományos (iskolai) nyelvtanokban Magyarországon,
 - számítógépes nyelvészeten (és néhány további kontextusban).
- Összetevős elemzés:
 - az angolszász irodalomban és a kortárs nyelvészeti szakirodalomban.
- Mindkettőnek megvannak az előnyei, mindkettőre fogunk hivatkozni.
- A félév az összetevős elemzés logikája szerint épül fel.

Szókapcsolatok (szószerkezetek):

a főnévi csoport

A nyelvi jelek jelentései milyen típusúak?

A nyelvi jel	jelentés típusa
mondategység, mondat (S)	állítás
főnév (N), főnévi csoport (NP)	entitás
melléknév (Adj)	tulajdonság
számnév	mennyiség
ige (V), igei csoport (VP)	cselekvés, történés, esemény...
...	...

Főnévi csoport: entitást fejez ki, akár a főnév

- Konkrét entitás: *Bodri; az alsó szomszéd legnagyobb kutyája.*
- Entitások egy kategóriája: *kutya; emlős; magyar vizsla; hosszúszőrű fehér kutya.*
- Entitások egy csoportja: *három kutya; Budapest kutyái 1970. január elsején.*
- Absztrakt entitás: *ebtartói felelősségbiztosítás; kutyabetegségek.*
- Fiktív entitás: *a jelenlegi francia király kedvenc kutyája.*

Szintek és típusok

- főnév (N) és főnévi csoport (NP)
- ige (V) és igei csoport (VP)
- melléknév (Adj) és melléknévi csoport (AdjP)
- Ugyanazt a típust fejezi ki.
- Helyettesíthetőség:
a csoport helyettesíthető
egyetlen szóval.

A nyelvi jel	jelentés típusa
mondategység, mondat (S)	állítás
főnév (N), főnévi csoport (NP)	entitás
melléknév (Adj)	tulajdonság
számnév	mennyiség
ige (V), igei csoport (VP)	cselekvés, történés, esemény...
...	...

Főnévi csoport: főnévi funkció a mondatban

FUNKCIÓ	PÉLDA FŐNÉVVEL	PÉLDA FŐNÉVI CSOPORTTAL
alany (vö. <i>ki alszik?</i>)	<i>János alszik.</i>	<i>A három széparcú kisfiú alszik.</i>
névszói állítmány	<i>János kereskedő.</i>	<i>János régi könyveket árusító kereskedő.</i>
tárgy (vö. <i>kit szeret?</i>)	<i>János szereti Ferit.</i>	<i>János szereti azt a fiút, aki osztálytársa volt.</i>
helyhatározó	<i>János Madridban lakik.</i>	<i>János egy EU-tagállam fővárosában lakik.</i>
birtokos jelző	<i>János új regénye izgalmas.</i>	<i>Kiss János, a fiatal író új regénye izgalmas.</i>

A főnévi csoport belseje:

héberben (bevezetés)

Melléknév – minőségjelzős szerkezet

- Főnév és utána egy vele nemben, számban és határozottságban egyeztetett melléknév: N + Adj → NP

• Jónás 1,4: וַיְהִי הַטֵּיִל רֹחַ-גְּדוֹלָה אֶל-הַיָּם

• Jónás 1,14: וְאֶל-תַּתַּן עָלֵינוּ דָּם נָקִיא

• Jónás 1,12: בְּשָׁלִי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עָלֵיכֶם

mutató névmás és határozott névelő is.

Névelő: határozott főnév(i csoport)

- Névelő (Det), majd azt követi a főnév: Det + N → NP
- Diskurzusban ismeretlen és ismert elemek:

וַיִּשָׂא אַבְרָהָם אֶת-עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה-אֵיל אֶחָד בְּסֹבֵב בְּקִרְוָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם
וַיִּקַּח אֶת-הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַחַת בְּנוֹ:

*Akkor fölemelte Ábrahám a tekintetét, és meglátta, hogy ott van **egy kos**, szarvánál fogva fönnakadva a bozótban. Odament Ábrahám, fogta **a kost**, és **azt** áldozta föl égőáldozatul a fia helyett. (Gen 22,13, RÚF)*

Exod. 13:6–7:

שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֵּת וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לִיקְנוֹן: מִצּוֹת יֵאָכַל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים (...):
***Hét napon** keresztül egyél kovásztalan, és **a hetedik napon** ünnep [legyen] az Örökkévalónak. Kovásztalan fogyasztassék **a hét napon** (...)*

Számnevek: mennyiségjelzős szerkezet

Exod. 13:6–7:

שְׁבַע יָמִים תֹּאכַל מִצֵּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לִיקְנוֹן: מִצֹּת יֵאָכַל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים (...):

*Hét napon keresztül egyél kovásztalan, és a hetedik napon ünnep [legyen] az Örökkévalónak.
Kovásztalan fogyasztassék a hét napon (...)*

- Szórend és egyeztetés szokatlan!

- Jónás 2,1: **וְשִׁלְשָׁה יָמִים** וְשִׁלְשָׁה לַיְלֹת וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעַי הַדָּג

Birtokos (és nem birtokos?) szerkezet

• N [constructus] + N [absolutus] → NP

• Jónás 1,5: וַיּוֹנֶה יָרֵד אֶל-יַרְכָּתִי הַסְּפִינָה

• Jónás 2,1: וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעַי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלוֹת

• Jónás 1,6: וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֲבָל

• Jónás 2,10: וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה-לָּךְ

• Jónás 1,6: קָרָא אֶל-אֱלֹהֵיךָ

• Jónas 1,7: וַגִּדְעָה בְּנֶשְׁלָמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ

Értelmezős szerkezet

NP [absolutus] + NP [absolutus] → NP

(Lásd még a következő órán is.)

- Jónás 1,2:

קוּם לְךָ אֶל-נִינְוֵה הַגְּדוֹלָה

*Kelj fel, és menj **Ninivébe, a nagy városba!***

- Gen 12,5:

וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת-שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת-לֹט בֶּן-אָחִיו

*És fogta Ávrám **Szárájt, feleségét, valamint Lótot, unokaöccsét.***

Vonatkozó mellékmondat

NP + (C) + S → NP

C: például אֲשֶׁר vonatkozószó

- Gen 12,5a: **וַיִּקַּח אַבְרָם (..) וְאֶת-כָּל-יְרוּכּוֹשָׁם אֲשֶׁר רָכַשׁוּ**
וְאֶת-הַנַּפְשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחָרָן
És fogta Ávrám... minden vagyonukat, amelyet szereztek, és minden lelket, amelyet szereztek Haranban.
- Jónás 1,5: **וַיִּטְלוּ אֶת-הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֵנִיָּה אֶל-הַיָּם**
És kidobták az összes edényt/eszközt, amely a hajóban [volt], a tengerbe.
- Gen 1,7aβ: **וַיִּבְרָא הַיָּם אֲשֶׁר מִתַּחַת לְרָקִיעַ** וַיִּבְרָא הַיָּם אֲשֶׁר מֵעַל לְרָקִיעַ
- Gen 1,11 (non-finit S): **תְּדַשֵּׂא הָאָרֶץ לְנִשְׂא עֵשׂב מִזְרִיעַ זֶרַע**

Ismétlés következő órára,
olvasnivalók és házi feladat

Ismétlés következő órára

Az elsőéves anyagból

- Minden más, ami nem ige

Viszlát két hét múlva szerdán!